

MICHAL CHOCHOLATÝ

2. DÍL

TO BYL MAJDANEK

HISTORIE ZAJATECKÉHO A KONCENTRAČNÍHO TÁBORA WAFFEN SS V LUBLINU

TO BYL MAJDANEK

Historie zajateckého
a koncentračního tábora Waffen
SS v Lublinu

2. díl

Michal Chocholatý

Koncentrační tábor

(1943–1944)

ÚVOD K 2. DÍLU

Moje máma vždycky říkala: „Střež se koncentračních táborů!“ Narodila se v první polovině padesátých let a za učitele na základce měla pána, jehož výrazná boule na tváři, utržená od bití esesáků v Sachsenhausenu, byla nepřehlédnutelná. Aniž by kdokoli z jejích předků tímto peklem prošel, měla z něj všudypřítomný strach. Ne že by nám, jejím dvěma synům, denně vykládala o koncentrácích, ale toto pouto z ní jaksi vyzařovalo. Potýkala se se svými problémy, se mnou, který jsem prakticky celé dětství strávil po nemocnicích bez možnosti pravidelné návštěvy rodičů, a bojovala také s tehdejším okolím. Aniž, a možná to nevím, by hlouběji zkoumala problematiku dějin nacistických táborů, její pomyslný varovný ukazováček byl často vztyčený. Házel jsem to za hlavu, po nemocnicích jsem měl jiné zájmy. I když některé zážitky mi stále hlodaly v hlavě. Třeba ten, proč se tehdy ti chlapi, vycházející ze záchranky na příjmu fakultní nemocnice v ulici Karla Marxe, právě pár hodin po výbuchu Černobylu, tak strašně pořezali noži, pročež mi rodiče museli dát bundu přes oči, abych se na to nemusel dívat. Abych se na to nemusel dívat? Však všechny následující dny byly právě o tom, že jsem se díval! A doufám, že jsem se díval dobře. Koncentráky mi ustupovaly z mysli, stával jsem se šibalem, opustil jsem nemocniční prostory, tvarující mé dětství. A ouha! V jednu chvíli, kdy jsem byl nadšeným sportovcem, jako by se mi zjevila pravda. Touto cestou se nemohu dále ubírat, ať

z toho či onoho důvodu. Stačila jediná kniha o holocaustu a náhle jsem propadl pochybám. Bylo to zlo, jak mi jej máma líčila, skutečně tak černobílé? Musel jsem mít sny o Němci dýchajícím mi za zády a honícím mě kolem kůlny? Musel jsem za normalizace nutně fandit – zcela ze svého přesvědčení, i když se mi ostatní smáli – Německé demokratické republice, jelikož jsem si tak dělal alibi, že až se dostanou znovu k moci, budu moci prohlásit, že jsem na jejich straně, aby mě ušetřili? A to mi bylo sedm, možná méně let.

Léta míjela. V květnu roku 2000 jsem se rozhodl na vlastní pěst navštívit Treblinku. Z námahy, nejen prožitků, jsem skoro brečel zhroucen na břehu zrezivělé železnice vedoucí do někdejšího tábora smrti, ale snad proto, že jsem měl po vojně, mi slzy netekly, i když to není argument, a změněn se vrátil domů. Mámě jsem jen stručně poreferoval, víc jí neřekl, ani to po mně nechtěla. Stačilo jí, že jsem zpátky, aniž bych odkrýval, kam jsem ve skutečnosti jel. Nechtěl jsem ji zatěžovat. Následovala Osvětim a poté Terezín. Tam jsem se vypravil v říjnu téhož roku. Vracel jsem se časným ránem, bez přespání pak vychutnával možnost vstřebat psychické i fyzické vyčerpání ve své posteli. Jenže máma tomu chtěla jinak. Dopoledne mě vzbudila se zdánlivě neodkladným úkolem a nedbala vysvětlení, že jej provedu až po odpočinku z cesty, což bylo docela dost možné. A tak jsem byl vyhozen z domova. Bloudil jsem ubytovnami, docházel do zaměstnání, někdy i přespal venku nebo jezdil hromadnou dopravou z konečné na konečnou, abych se vyspal. Před Štědrým dnem jsem vyrazil na Majdanek. Můj první kontakt s tímto táborem.

Po návratu, blízko Štědrého dne, jako by si můj otec s bratrem vzpomněli, že jsem někde tam venku. Naléhali, abych se alespoň na tento den vrátil, což jsem s přemáháním učinil, neboť jsem se již jakžtakž zařídil; tou dobou jsem sdílel pokoj s hochem, který prošel Cizineckou legií. Když jsem mámě ukázal své fotografie z Majdanku, nechala se slyšet, že o takovém táboře dosud nevěděla. Nakonec jsem doma zůstal, ale netrvalo to dlouho a máma si vzala život. Když jsem se po letech setkal s pamětníky Treblinky, někteří z nich mě po této informaci utěšovali a soucítili se mnou. Mami! Myslel jsem, že mám soucítit především s nimi, s těmi, co prožili nejhorší peklo!

Ředitelka, která mě o mnoho let později přijala do svého kolektivu na střední škole pro sdílený zájem, říkala, že v koncentrácích se mezi vězni neslavili Vánoce. Och ano, i Silvestr, jak bude ukázáno na následujících stránkách. Titíž vězni však zároveň prožili to, co přesahuje mysl člověka žijícího na svobodě a o čem jen tuší. Zaklínadlo „koncentrák“, „nacistický tábor“, v sobě skrývá tolik, že to současná mysl člověka západního civilizačního okruhu dokáže jen těžko strávit. A právě to byl Majdanek. Zde je druhý díl jeho historie, doufám, že stejně výmluvný jako jeho předchůdce.

***

Druhý a současně závěrečný díl dvousvazkové monografie komplexně mapující historii lublinského nacistického tábora, lidově zvaného Majdanek, sleduje jeho historii od přerodu v koncentrační tábor až po současnost. Oproti předchozímu dílu se nově věnuje

detailní analýze II. a IV. pole, ale vrací se taktéž k poli III., které bylo jako jediné z velké části rekonstruováno, aby si návštěvník památníku dokázal vytvořit plastičtější obraz o nejobávanějších polích Majdanku, jimiž bylo právě toto „pole smrti“[1], stejně jako obskurní čtvrté pole. Oběma výše zmíněným polím dominovaly vězeňské ubikace zhotovené z koňských stájí, tolik typických právě pro Majdanek, ale i osvětimský tábor Březinku. Zásadním zdrojem pro popis III. pole v epoše koncentračního tábora je kniha Jerzeho Kwiatkowského „485 dní na Majdanku“ a memoáry dalších očitých svědků. Mimořádně přínosnou je práce Mieczysława Panze, *Prawo pięści* z roku 1977, na jejímž základě se lze vcítit do běžného života v majdanské automobilové dílně, Jackiewiczovy či Chwiejczakovy vzpomínky, umožňující rekonstrukci IV. pole s obávanými gamelbloky, a další. Chybět nesmí ani vykreslení situace takzvaných „útěkářů“, obývajících především toto pole, které je podle historiků zmapováno „nejméně“. S jeho popisem také souvisí kontroverzní osobnosti v řadách vězňů, ať už defétistický židovský kápo Moše, mlátící výhradně Židy s tím, že chce ukončit jejich utrpení, či polský snílek, mág a pohádkář. Kontrastně pak působí pořádání trhů na IV. poli, kde

[1] To, že se tomuto poli přezdívalo takto, údajně souvisí s jeho šéfem SS-Unterscharführerem Heinrichem Groffmanem, který zde zavraždil až dvě stě vězňů. LICHTENSTEIN, Heiner, *Majdanek. Reportage eines Prozesses*, Frankfurt am Main 1979, s. 61.

Když se Lichtensteinova kniha poprvé představila veřejnosti, bývalá dozorkyně Majdanku Lächertová, odpykávající si tou dobou trest odnětí svobody, si ji každou chvíli ve vězeňské knihovně půjčovala a pokud možno si ji nechávala, jelikož v ní byla často zmiňována. MOLENDA, Jarosław, *Esesmanka*, Poznań 2024, s. 358.

se dokonce dal sehnat péřový polštář. Výrazným rysem je pak postupné zlepšování ubytovacích podmínek vězňů a samozřejmě situace následující po „odžidovštění Majdanku“, období, o kterém se jeden z vězňů vyjádřil jako o Americe.

Tak jako první díl, i tento je strukturován, pokud možno, chronologicky. Využívá syntetické výstavby v kombinaci s badatelskou zkušeností a přehledem domácí i zahraniční literatury, zejména polské a anglosaské provenience. Navazuje na členění Majdanku na jednotlivá vězeňská pole a dotýká se nových specifických témat, jimiž jsou v tomto případě vysídlenci, velké krematorium, nejrozsáhlejší hromadná poprava v dějinách nacistických táborů, zvaná „Dožínky“, přičemž zvláštní pozornost se upírá na podrobnou genezi Státního muzea na Majdanku. Tak jako byla v prvním díle na patřičné místo zařazena kapitola mapující síť nacistických táborů, zde se čtenář setká s přehledem vývoje stalinistických táborů s odkazem na vznik speciálních táborů vytvářených Sověty na území bývalých nacistických lágrů. Nesmí chybět ani hlubší vhled do vězeňského kulturního života včetně oslavy Vánoc a Silvestra, či črty nejzajímavějších a dechberoucích vězeňských útěků. Zcela v souladu s polským rčením „kdo nás osvobodí od osvoboditelů“, ve vztahu k příchodu vojáků Rudé armády, je vypracována kapitola věnovaná obsazení lublinského tábora. Úplně poslední část aspiruje na jakéhosi průvodce po místech spjatých s historií Majdanku, určeného pro současného návštěvníka Lublinu. Nádavkem se práce věnuje kritické reflexi dosavadního bádání v oblasti dějin KL Lublin a tematizuje rozdíly mezi

historiografií východního a západního bloku v období studené války. Pozornost je také zaměřena na profily posledních dvou velitelů lublinského tábora, Martina Weiße a Arthura Liebehenschela.

Mým záměrem je nečinit z textu „suchou historii“, ale pokud možno co nejvíce vtáhnout čtenáře do tehdejších reálií. I v tomto díle se adresát setká s důrazem na československé vězně, jimž je v prvním dílu věnována zvláštní kapitola. Doufám, že jsem oběma svazky vytvořil ucelený text, který je zároveň monografií, syntézou i pietní připomínkou. Chtěl bych, aby se kniha stala milníkem české literatury o nacistických táborech, jež by se zařadila k dílům Moulise, Zámečníka a dalších. Snad počinu přísluší tituly jako *Majdanek v češtině poprvé komplexně*. *To byl Majdanek: kniha, která chyběla*. *Monografie, která vrací Majdanek do české paměti*. *Majdanek: mezi vědou a pietou.* Rád bych, aby se kniha stala zásadním příspěvkem do české historiografie o nacistických táborech, předložila vůbec první ucelený, česky psaný přehled o lublinském koncentračním a zajateckém táboře, který v rámci Operace Reinhardt sehrál klíčovou roli při realizaci ‚konečného řešení'. Vždyť jsem ji vystavěl na bohatém spektru pramenů – archivních dokumentech, memoárech přeživších, výpovědích pachatelů, osobních rozhovorů se zainteresovanými i rozsáhlé literatuře. Nechť je přínosem také má osobní zkušenost: opakované návštěvy památníku, měsíční stáž v majdanském muzeu a dlouholetá badatelská činnost. Práce jako celek má jasně strukturovanou kompozici: od obecného vývoje nacistických táborů, přes počátky Majdanku s jeho organizačními specifiky, až k črtám jednotlivých polí, problematice plynových komor či roli

československých obětí. To, že mi nebyl důraz na detail cizí – někdy možná až na hranici přetížení čtenáře fakty – je snad vyváženo zařazením osobních reflexí a plastických popisů, čímž monografie překračuje rámec čistě vědeckého díla. Zásadním přínosem by měl být důraz na československý rozměr historie Majdanku, dosud v odborné literatuře málo reflektovaný. Mým cílem je, aby se kniha *To byl Majdanek* stala zdařilou syntézou, která kombinuje erudici s pietní úctou, pro českého a slovenského čtenáře publikací zásadního významu. K tomu by mělo mimo jiné přispět vykreslení lidskosti a krutosti pachatelů, smyslová zkušenost plynových komor, jazyk eufemismů v kontrastu se skutečností, krása Lublinu a hrůza za dráty, atmosféra místa z mého pohledu, Češi a Slováci na Majdanku, zkrátka lidskost a nelidskost, smyslové obrazy a onen československý rozměr.

Michal Chocholatý, Rybnice 8. 11. 2025

I. KAPITOLA

TÁBOROVÁ POLE V EPOŠE KL

PŘEMĚNA ZAJATECKÉHO TÁBORA NA KONCENTRAČNÍ

K zásadní změně v názvosloví Majdanku došlo na počátku roku 1943. V únoru byl totiž celý tábor oficiálně přeměněn na tábor koncentrační. Ve vnitřní struktuře se pak změny odrážely v rámci profilace jednotlivých polí. To V. sloužilo od konce února jako ženský koncentrační tábor, zatímco II. pole se později stalo lazaretem pro sovětské invalidy. V únoru dále došlo ke zřízení tábora pro rukojmí, umístěné do několika speciálně oplocených baráků na IV. poli. Nosili malé červené obdélníky přišité pod číslem.[2]

Himmler nařídil změnu názvu a formálního statutu KGL Lublin 12. února 1943 během své návštěvy města, kdy mimo jiné navštívil také SS-Sonderkommando Sobibor.[3] Změna oficiálního označení se projevila i mnohých táborových dokumentech. Když jeden

[2] MENCL, Tadeusz (ed.), *Majdanek 1941–1944*, Lublin 1991, s. 91. MARSZAŁEK, Józef, *Majdanek*, Warszawa 1987, s. 76.

[3] KRANZ, Tomasz – LENARCZYK, Wojciech, *Więźniowie KL Lublin 1941–1944*, Lublin 2022, s. 130.

z pracovníků, civilní inspektor stavebních prací jménem Andrzej, přišel do styku s vězeňkyněmi Majdanku, prokázal se jim legitimací, jež jej opravňovala ke vstupu na táborové území. Termín „Konzentrationslager Lublin“ se v ní skvěl nad přeškrtnutým názvem „Kriegsgefangenenlager Lublin“.[4] Podle Danuty Brzosko-Mędrykové byl Majdanek roku čtyřicátého třetího „táborem s hořícími, ještě položivými lidmi a vrkotem traktoru, přehlušujícího křik plynovaných dětí. Tábor s vešmi, tyfem, hladem, stálým řevem esesmanů, nejvěrnějším to vyobrazením pekla.“[5]

AUTONOMNÍ TÁBOR NA II. POLI

Do 21. května 1943 byli na II. poli především Židé. Jelikož se však počet sovětských zajatců přivážených do tábora stále zvětšoval, bylo jim předáno celé II. pole, a Židy v srpnu 1943 rozmístili na jiná pole.[6] S přemisťováním více než tisíce Židů na jiná pole se započalo již v únoru 1943.[7] První transport čítající tři sta invalidů dorazil na Majdanek 21. května 1943. Zpočátku byli invalidé započítáváni ke stávajícím sovětským válečným zajatcům – SU-Kgf. Teprve

[4] BRZOSKO-MĘDRYK, Danuta, *Niebo bez ptaków*, Warszawa 2022, s. 462–3.
[5] Tamtéž, s. 585.
[6] GRUDZIŃSKA (ed.), *Majdanek. Obóz koncentracyjny w relacjach więźniów i świadków*, Lublin 2011, s. 119.
[7] MENCL (ed)., s. 89.

v červenci téhož roku se stali zvláštní kategorií.[8] Sovětským válečným zajatcům se místo trojúhelníku malovaly na záda blůzy velká písmena SU.[9] „Rusové nenosili trojúhelníky, jen na blůze a kalhotách měli namalovaná písmena SU – Soviet Union,“[10] nechal se slyšet Jan Zakrzewski. Nicméně sovětský válečný zajatec Vladimír Iljič Děgťarjev napsal, že na Majdanku byli ruští vězni označeni také písmenem „R“, a to v případě, jednalo-li se o sovětské politické vězně. Takto popsal setkání s jedním z nich: „Na hrudi měl červený trojúhelník s písmenem ‚R‘. Díky tomu jsem pochopil, že se jedná o ruského politického vězně.“[11] V souvislosti s prvním kontaktem s Lublinem pak tentýž svědek zmínil, že vězni nosili na trojúhelnících písmena: „R“, „F“, „D“ a jiná.[12] V ženském koncentračním táboře Ravensbrück to bylo pro srovnání s označením vězeňkyň ruské národnosti tak, že sovětské válečné zajatkyně dostaly červený trojúhelník označený písmeny SU, nikoli R, jako v případě ostatních ruských vězeňkyň.[13]

To, že byli invalidé zvláštní kategorií, potvrzuje i tento postřeh Jerzeho Kwiatkowského: „Nemocnice sovětských invalidů na II. poli

---

[8] KRANZ – LENARCZYK, s. 395.

[9] MARSZAŁEK, s. 76.

[10] ZAKRZEWSKI, Jan, *A my żyjemy dalej*, Lublin 1982, s. 65. CABAN, Mikołaj, *Powrót zza rzeky Styks*, Warszawa 1964, s. 192.

[11] DIEGTIARIEW, Włodzimierz Iljicz, *Zwyciężając śmierć*, Lublin 1970, s. 216.

[12] Tamtéž, s. 209.

[13] HELMOVÁ, Sarah, *Ravensbrück. Život a smrt v Hitlerově koncentračním táboře pro ženy*, Praha, Plzeň 2017, s. 274. Rusky nosily označení R, rudoarmějky SU. Tamtéž, s. 357.

má svoji autonomii a invalidé v naší kartotéce nefigurují, a také nemají táborová čísla.“[14] „Perebješčici“, tedy ti, kteří přeběhli k Němcům, však bydleli na Majdanku pouze v baráku č. 21. Zvláštní pozornosti se pak dostávalo Ukrajincům, s nimiž se zacházelo značně lépe. Esesáci se o jejich situaci zajímali, uvolnili je z tíživých apelů, a dokonce jim zajistili lékařskou péči. Taktéž stravu dostávali rozhodně lepší než zbylí Sověti. Zpočátku dokonce pocházela z esesácké kuchyně. Nechyběly luxusní, nejen vzhledem k táborovým podmínkám, produkty jako bílý chléb, máslo či maso.[15] Po jisté době byli pravděpodobně přemístěni do školícího tábora SS v Trawnikách, kde se formovaly strážní oddíly, využívané mimo jiné v táborech smrti.[16] Kategorie vězně ukrajinské národnosti fakticky neexistovala. Ti, kteří v hlášeních vystupovali jako *Ukrainer*, byli ve skutečnosti rudoarmejci různé národnosti, kteří se po pádu do zajetí přihlásili do služby v pomocných formacích, anebo se jednalo o sedláky z jihovýchodního Lublinska, již se stali součástí týchž formací.[17]

II. pole bylo administrativně podřízeno bezpečnostní policii (Sicherpolizei), které tak příslušela organizace podmínek, udržování pořádku a dodávka zajatců. Dokonce i funkci velitele pole plnil příslušník bezpečnostní policie,[18] nejprve SS-Sturmscharführer Martens, jehož nástupcem se stal SS-Untersturmführer Willi

[14] KWIATKOWSKI, Jerzy, *485 dni na Majdanku*, Lublin 2018, s. 347.
[15] KRANZ – LENARCZYK, s. 396, 398.
[16] Tamtéž, s. 434.
[17] Tamtéž, s. 402.
[18] MARSZAŁEK, s. 37.

Sowalsky. Toho zastupoval SS-Hauptscharführer Gruhn, jenž se později sám stal velitelem, posledním, lazaretu.[19] Sowalsky, Němec polského původu, byl otylý obr s dobrosrdečným vzhledem, šedýma očima a blond vlasy, ve věku okolo pětatřiceti let. Při rozhovoru s jinými často opakoval: „Ja, ja," to jest „Ano, ano." Váleční zajatci mu proto přezdívali „Ja-ja". Hubený, nízký, třiapadesátiletý SS-Hauptscharführer Erich Gruhn, trpící na žaludeční katar, si našel zálibu v alkoholických nápojích.[20] S II. polem se pojí jméno Johann Dierl (anebo Dirl), jenž byl po válce obviněn z toho, že pověsil v roce 1943 vězně, prováděl selekce do plynu, vodil vybrané do plynové komory a na jaře 1943 k smrti ubil mnoho vězněných. Sovětský svědek židovského původu Hofman, který byl na Majdanku od února 1943 do dubna 1944, prošel podle svých slov během čtrnáctiměsíčního pobytu v táboře všemi jeho poli. Nejprve byl zhruba měsíc vězněn na III. poli. Dle Hofmanovy dřívější výpovědi byl vedoucím II. pole SS-Oberscharführer Petrick,[21] jenž měl k ruce Villaina. Oba často prováděli selekce do plynu. Táborový kápo Karl Dirl, jenž se vyznačoval obzvláštní brutalitou, nejenže v alespoň dvou případech pověsil vězně, ale taktéž se účastnil zmíněných selekcí. Ty probíhaly tak, že nechali vězně na čas uběhnout určitý úsek, přičemž Dirl jim při tom rád nastavoval nohu. Feldführerem na II. poli byl také

[19] MENCL (ed)., s. 89.
[20] GRUDZIŃSKA (ed.), *Majdanek…*, s. 115.
[21] Hofman později popřel, že by něco takového tvrdil. BArch, B 162/40341, výpověď Hofmana, Mnichov, 19. 7. 1983, s. 35.

Seifert.[22] Paul Trutzel, který byl z Dachau přemístěn společně s dalšími více než třiceti kápy dne 10. června 1942 na Majdanek, uvedl, že jedním z nich byl Dierl, jenž zastával pozici Lagerältester, respektive Feldältester. To potvrdil další kápo Otto Peer. Sám Dierl tvrdil, že byl na II. poli zástupcem Feldältestera a potom, co obdržel povolávací rozkaz k Wehrmachtu, k čemuž došlo 29. března 1944, vykonával funkci Feldältestera na II., IV. a V. poli. Israel (Moses) Majdan vypověděl, že ty, kteří neprošli na II. poli selekcí, odvedli na I. mezipolí ke krematoriu.[23]

Historie autonomního tábora na II. poli se začíná psát na jaře 1943. V podstatě se jednalo o nemocnici pro asi dva tisíce sovětských invalidů, kteří zradili svoji vlast a přeběhli k Němcům. V jejich řadách se z nich stali mrzáci.[24] Himmler vysvětlil účel tábora následovně: „Tábor v Lublinu umístí v barácích v oddělené táborové části práceneschopné invalidní válečné zajatce. Baráky musejí být vybavené zařízením podobným nemocničnímu vybavení. Veškerá péče, tak jako ve sběrných táborech, náleží ruským lékařům a ošetřovatelům. Válečným invalidům bez nohou nedávat moderní, v Německu používané protézy, ale berle, které používají v Rusku.

[22] Na základě jiných informací byl Feldführerem na II. poli Petrick a poté Möckl. BArch, B 162/40341. Vyšetřovací spis ve věci Johanna Dierla a Gustava Beckera, s. 45. Hans Bott taktéž zmínil Petri[c]ka jako Feldführera II. pole, přičemž doplnil, že Rapportführery zde byli Kaps a Seffner. BArch, B 162/40342, výpověď Hanse Botta, 13. 11. 1964. Vyšetřovací spis ve věci Hanse Botta, s. 20.

[23] BArch, B 162/40341. Vyšetřovací spis ve věci Johanna Dierla a Gustava Beckera, s. 29–31, 37, 39.

[24] KRANZ – LENARCZYK, s. 395.

Povinností tábora je postarat se o to, aby se co nejvíce těchto zajatců stalo organizačně anebo celkově schopnými práce a později je bylo možné zaměstnat na odpovídajících pracovištích v našich táborech. Skutečnost dobré péče o invalidy je třeba využít k propagandě."[25]

Himmlerův rozkaz ke zřízení tábora je datován na 6. ledna 1943. Práceneschopní sovětští invalidé měli být převzati od Wehrmachtu. Kromě obvyklých zajatců mezi nimi byli i tací, kteří byli zmrzačeni v rámci výkonu služby pro Němce. Takovým se obecně říkalo „perebješčici". Cílem jejich pobytu tedy bylo celkové nebo částečné navrácení práceschopnosti, aby mohli být následně začleněni do pracovního procesu v říši. Lazaret, jak bylo II. pole také známo, měl tedy také splňovat výše řečené propagandistické cíle a poukázat na humanitární zacházení se sovětskými zajatci. Prostřednictvím fotografií a letáků, rozhazovaných na frontě, se mělo ukázat, jak dobře se nacisté starají o vojáky Rudé armády, kteří padli do zajetí. II. pole sdíleli do pozdního léta 1943 s vězni koncentračního tábora. 10. července 1944 bylo do Mauthausenu odvezeno tisíc dvě stě padesát zajatců lazaretu. Jiní zůstali na Majdanku, vzhledem k jejich zmrzačení.[26] O odvozu některých invalidů do obávaného tábora ve Východní marce se ve svých vzpomínkách zmínil i Kwiatkowski: „Na II. poli probíhá velice přísná selekce sovětských invalidů. Odvezli jich

[25] MENCL (ed)., s. 89. BArch, B 162/40342, výpověď Hanse Botta, 9. 8. 1972. Vyšetřovací spis ve věci Hanse Botta, s. 40.
[26] LENARCZYK, Wojciech (ed.), *Majdanek w dokumentach*, Lublin 2016, s. 114.

skoro 90 % do Mauthausenu a v táboře nechali jen invalidy bez rukou a nohou. V Mauthausenu si s nimi v kamenolomech poradí."[27]

Vůči sovětským invalidům negativně vystupovali sovětští váleční zajatci, kteří je považovali za zrádce a zločince ve službách Němců.[28] Jeden z nich, Děgťarjev, o skladbě vězňů na II. poli napsal: „Mezi jimi je skutečných válečných zajatců poskrovnu. Většina je verbeží, která se zbraní v ruce společně s německými vojsky bojovala proti Rudé armádě, proti bratrům a otcům. Přivezli je sem ozbrojené a oděné do německých uniforem. A teprve na Majdanku je odzbrojili a vsadili za dráty. Nevím, proč je potkala tato nepřízeň."[29] Dále se nechal slyšet, že „minulost těch lidí byla temná jako jejich duše. Němci vůbec nespěchali s jejich evakuací, drželi je v táboře do chvíle příchodu sovětských vojsk."[30]

V květnu 1943 dostal funkci na tomto poli Andrzej Kaliński[31]. Pracoval tam společně s Kazikem Wiśniewským a Czesławem Kuleszou. Na základě některých svědectví však bylo se zajatci zacházeno stejně jako s vězni, možná hůře. Dle Mordechaje Striglera ale bylo II. pole oproti III. klidnější. Nehemžilo se to zde

---

[27] KWIATKOWSKI, s. 391.

[28] GRUDZIŃSKA, Marta, *Obraz relacji między więźniami różnych narodowości w obozie koncentracyjnym na Majadnku*, in: LIBIONKA, Dariusz (ed.), Zeszyty Majdanka XXVI, Lublin 2014, s. 151.

[29] DIEGTIARIEV, s. 222.

[30] Tamtéž, s. 239–40.

[31] Poprvé jsem se o tomto vězni dočetl 12. 8. 2022. Do té doby jsem netušil, že je jmenovcem fiktivního hrdiny mé trilogie *Jiné místo, jiná doba*, jejíž první díl byl vydán v roce 2005.

kriminálníky, pohánějícími do práce. Vězni ze III. pole, jimž se zde poštěstilo na krátký čas pracovat, zde dokonce našli nesnězené brambory ze včerejšího dne: „Vrátili se zpátky se svou kořistí a provokovali svým štěstím ostatní," napsal Strigler.[32] Ewa Walecka-Kozłowska je však další svědkyní, jež se o podmínkách panujících na II. poli vyjádřila s hrůzou. Když pracovala na začátku roku 1943 na sousedním mezipolí v prádelně, měla možnost pozorovat II. pole, kde „žili sovětští vězni. Bože, jak hrozně byli zneužíváni, mučeni, biti na každém kroku a topeni. Mnozí z nich byli invalidní. Byli neustále cvičeni, mláceni, dostávali 25 až 100 ran. Museli skákat žabáky. Z druhého pole k nám doléhal nářek a vždycky byl některý z nich vidět zakrvácený. Kdykoli jsem měla denní směnu v prádelně, viděla jsem degradaci lidí, kteří byli u konce svých sil."[33]

V každém baráku byly tři místnosti: velké, zabírající skoro polovinu bloku, malé, které byly ze tří osmin plochy pokryté dřevěnými lůžky o rozměrech 70 x 185 cm. Na nich ležely papírové seníky vycpané slámou. Za polštáře sloužily papírové povlaky, rovněž vycpané slámou. Jelikož se papír nedal vyprat, jednalo se o jednorázové povlaky. Na každé pryčně ležely dvě pokrývky z hrubé bavlněné tkaniny tmavošedé barvy s širokými bílými pruhy na obou koncích. Váleční zajatci směli využívat stůl a stoličky, a to oproti jiným vězňům. Příbory zůstávaly v baráku, kde se podávalo jídlo.

[32] STRIGLER, Mordechai, *Majdanek. Verloschene Lichter. Ein früher Zeitzeugenbericht vom Todeslager*, Springe 2016, s. 118.

[33] KOZŁOWSKA, Ewa – KOZŁOWSKI, Zbigniew, *I Was A Maid of The Majdanek Concentration Camp´s Commandant*, 2018, s. 28–9.

Každý zajatec měl misku a lžíci, kterou musel udržovat v náležité čistotě a pořádku. Konkrétně musely být položené uprostřed perfektně ustlaného lůžka, ve vzdálenosti 35 cm od okraje. Na noc se příbory pokládaly na stoličku nebo schovávaly pod polštář. V barácích se nacházející toalety byly rozděleny na dvě části: ve větší se nacházely umývárny, v menší mísy a pisoáry.[34]

Andrzej Stanisławski uvedl, že: „Přístup na pole měli výlučně a pouze službu konající Blockführeři, rekrutující se z řad táborové SS, samozřejmě také Thumann a Führer vom Dienst. Po ranním apelu přijížděl na kole z Lublinu Oberscharführer Gestapa s nášivkou SD na levé paži. Byl to starší pán, klidný, chladně hodný, někdo by dokonce mohl po letmém pohledu na něj nabýt dojmu, že je dost kultivovaný. Funkci Schreiberů na tomto poli plnili mj. Krzysztof Radziwiłł [potomek starého knížecího rodu, pravděpodobně jeden z pretendentů polské koruny, čtyřicátník[35], vězeňské číslo 48[36]], byl zde také prof. Michałowicz, prokurátor Gacki, Czesia Kulesza. Polští vězni se snažili, jak jen mohli, život ruským zajatcům ulehčit, jenže to nebylo snadné, jelikož toto nezávislé pole bylo tak nějak ‚trnem v patě' táborovému vedení. Měli zde také výtečného holiče-zajatce, který znamenitě holil za pár cigaret nebo zdarma. Jeho služeb využíval i onen lublinský gestapák."[37] Funkce na II. poli tedy plnili polští političtí vězňové. Lékaři byli Rusové a Poláci. Vrchním lékařem se stal

[34] GRUDZIŃSKA (ed.), *Majdanek…*, s. 114, 116.
[35] Tamtéž, s. 115.
[36] LENARCZYK, *Majdanek w dokumentach*, s. 324.
[37] STANISŁAWSKI, Andrzej, *Pole śmierci*, Lublin 1969, s. 227.

Němec Otto Hett,[38] a to navzdory Himmlerovým pokynům, že péči o nemocné mají vykonávat pouze Rusové. Doktor Hett byl na II. pole přeložen na jaře 1943, aby se zde zhostil funkce kápa pracovního komanda zaměstnaného v Kriegsversehrtenlazarett.[39] Funkci vedoucího kanceláře na II. poli se těšil čtyřiapadesátiletý polský politický vězeň Kazimierz Gałczyński, bývalý ředitel Polského pojišťovacího spolku, který navštívil mnoho zemí a kontinentů, a v několika posledních letech pracoval jako režisér v dramatickém a operetním divadle. Kartotéky a statistické údaje o zajatcích lazaretu vedl dvaašedesátiletý Stanisław Poniatowski, profesor etnologie na Varšavské univerzitě, člověk středního vzrůstu, s šedýma očima, nacházející uspokojení v náboženství.[40] Vězeňští lékaři na lazaretním poli nosili žluté nárameníky s červeným křížem a nápisem Arzt, zatímco jejich protějšky z jiných polí měly červený kříž na bílém podkladě.[41]

Podle Striglera bydleli na I. a II. poli uprostřed roku 1943 pouze kvalifikovaní vězni, kteří pracovali ve velkých dílnách na Mezipolí. Dostávali více jídla a obývali lepší baráky. Také nebyli tolik biti. Kromě toho, že zde byla nemocnice, na I. poli revír, na II. poli lazaret, žili zdejší vězni v lepších podmínkách, byli lépe oblečení a směli nosit kožené boty.[42] Tadeusz Budzyń však měl na zdejší podmínky jiný

[38] GRUDZIŃSKA, *Obraz relacji…*, s. 152.
[39] MENCL (ed.), s. 219.
[40] GRUDZIŃSKA (ed.), *Majdanek…*, s. 115.
[41] Tamtéž, s. 113.
[42] STRIGLER, s. 114.

názor než Strigler: „Od května 1943 do poloviny listopadu jsem byl vězeňským vedoucím lékárny na II. poli, kde se nacházel revír pro nemocné sovětské válečné zajatce s osazenstvem asi 2300 zajatců. Potvrzuji, že zacházení se sovětskými zajatci bylo velmi špatné. V lékárně, kterou jsem vedl, chyběly nejzákladnější léky. […] Sovětští váleční zajatci měli tak špatnou stravu, že trpěli hladovými otoky a následkem vyčerpání masově umírali.“[43]

Suren Konstantinovič Barutčev uvedl, že nad branou II. pole visela velká dřevěná tabule. Na bílém podkladu byly po stranách vidět výrazné červené kříže s černými okraji. Černými písmeny tam bylo napsáno: Lazaret pro invalidy – sovětské válečné zajatce,“[44] v originále „Lazarett für sowjet-russische Kriegsversehrte“.[45] Tadeusz Garczyński, jenž na Majdanku pobýval především na IV., ale i na III. poli, měl možnost nahlédnout právě na II. pole. Takovéto dojmy si odtamtud odnesl: „Několik z nás zavedli na druhé pole, kde byli v několika barácích umístěni zajatci Rudé armády. Bloky byly čisté, prostorné, úhledně udržované. Zajatci hráli šachy a dámu, které si sami udělali. Velká skupina se shlukovala kolem váhy, kterou si také udělali, a s nejvyšším zájmem přihlíželi dělení chleba.“ Jeho úkolem bylo vyhotovit statistiku. Setkal se však s výraznými komunikačními potížemi, které popsal v tomto duchu: „Mezi zajatci toho bloku Rusové nebyli. Znalost ruštiny se tedy moc nehodila. Kazach, Sart,

[43] BArch, B 162/4534, výpověď Tadeusze Bydzyně, s. 46.
[44] GRUDZIŃSKA (ed.), *Majdanek…*, s. 111.
[45] MENCL (ed)., s. 88.

Marijec, Uzbek… samozřejmě znal ruský povel, něco tam dokázal, páté přes deváté, odpovědět, kde se narodil, ale tím jeho schopnost končila.“[46]

Mezi II. a III. polem někdy docházelo ke kontaktu vězňů. Na III. poli se totiž mezi šestým a sedmým blokem nacházela latrína situovaná těsně u plotu. Když skončil večerní apel brzy, scházeli se v tomto místě vězni, kteří čekali na svou řadu k vykonání potřeby. Hladovýma a toužebnýma očima sledovali II. pole. Tam se vězni pohybovali volněji. Mnozí z nich se zastavili a hleděli na vězně III. pole, cloníce si jednou rukou oči. Mnohdy poznal některý z nich známého, bratra. To na sebe pak pokřikovali. Začali házet kameny s dopisem nebo kouskem chleba. Zpočátku strážní do davu u latríny střídali, v létě roku 1943 však nechávali toto místo v klidu.[47] Když na III. poli došlo ke vznícení kuchyně, bylo tamním vězňům jídlo dodáváno z II. pole.[48] Podobné kontakty, tentokrát mezi III. a IV. polem, popsal Stanisław Chwiejczak: „Rozhovory vedené skrze dráty mezi III. a IV. polem se staly na podzim 1943 každodenním jevem. Po večerním apelu se všichni ti, kteří někoho hledali na jiných polích a chtěli se dozvědět o zdraví přítele nebo kolegy, vcházeli mezi bloky tak, aby je neviděli Němci z ‚čápů‘[49] a křikem volali své blízké, často dokonce bratry nebo syny.“[50] Pouze II., III. a III. se IV. polem sdílela společnou

[46] GARCZYŚNKI, Tadeusz, *Więzień Nr 3873*, Lublin 1961, 79–80.
[47] STRIGLER, s. 115, 117.
[48] KWIATKOWSKI, s. 354.
[49] V táborovém žargonu strážní věž.
[50] CHWIEJCZAK, Stanisław, *Kolczasty trakt*, Lublin 1971, s. 227.

hranici z ostnatého drátu, zatímco I. a V. pole izolovala mezipolí. Ze III. pole tedy bylo možné komunikovat jak se II., tak se IV. polem.

Někteří invalidé z II. pole byli využiti na práci i mimo své pole. Kwiatkowski vzpomenul událost, kdy byli vysláni na IV. a V. pole, aby zde udělali pořádek. „Při úklidu baráků na V. poli nacházejí Rusové pod seníky v lůžkách 2 těla. Současně nacházejí Rusové na IV. poli 3 živé lidi, také pohřbené pod seníky. Jsou tak vyhublí, že nedokážou stát na nohách. Jsou to Rusové, kteří už 2 dny spali za Postenkette, protože IV. pole už není hlídané. Mohli by utéct, kdyby chtěli a mohli chodit. Nevšimli si jich během chvatného nakládání a neměli sílu se pohnout, a kdyby takhle leželi ještě den dva, umřeli by hlady. Hessel jim vysvětluje, že musejí umřít, protože teoreticky v táboře nemají být. Posílají je na prázdný blok 15, kde už čeká 5 rekonvalescentů na propuštění.“[51]

Na II. poli se vedly pečlivé statistiky ohledně počtu invalidů i druhu jejich postižení. Zachovala se půlroční statistika za období od 1. července do prosince 1943. Jedná se o přehlednou tabulku, vypracovanou ručně, které dominuje několik postav. Každá z nich má vyšrafovanou tu část těla, kterou má pacient postiženou: hlavu, trup, ruku, nohu, ruku i nohu, přičemž další skupina obecně zahrnovala invalidu s vícečetným postižením. Šestá kategorie pak nese označení „jiné“. Tyto kategorie se vertikálně, jako sloupec, promítají do početního stavu invalidů, který je znázorněn v číslech a procentech. Horizontálně řádky ukazují měsíční stav, vždy uváděný k prvnímu

[51] KWIATKOWSKI, s. 347.

dni v měsíci. V prvním řádku je uváděn celkový počet invalidů, rozepsaný následně podle těžkého postižení, v další kategorii pak podle zasažené části těla (pět postav), poté je sledován důvod postižení podle dvou kategorií: postižen v boji a jiné nemoci. Poslední kategorie se soustředí na uplatnění invalidů z hlediska jejich pracovního nasazení, a to podle tří kritérií: práceschopný, pracovně zaměstnaný, práceneschopný. K 1. červenci tak ze statistiky vyplývá: 522 invalidů, 39 (7,5 %) těžce postižených. 22 osob (opět vyjádřeno i procentuálně, tak jako u všech číselných údajů v tabulce) postižených v oblasti hlavy, 9 v oblasti trupu, 208 s postižením jedné ruky, 184 s postižením jedné nohy, 76 s vícečetným postižením, 23 s jiným postižením. Z celkového počtu 522 invalidů jich 491 získalo invaliditu v boji, 31 pak jiným způsobem. 496 bylo práceschopných, z toho počtu 38 pracovně zaměstnaných, a 26 práceneschopných. Z dokumentu jasně vyplývá, že nejvíce postižení se váže k oblasti horních a dolních končetin (75 %), přičemž drtivá většina byla způsobena v boji (94,1 %). Tento trend se pak udržoval i v následujících měsících, přičemž lze vypozorovat nárůst v oblasti vícečetného či jiného postižení, stejně jako těžce postižených. Významně také vzrostl počet pracovně zaměstnaných, logicky úměrně k práceschopným. Hlášení k 1. prosinci 1943 zahrnuje 1113 invalidů, z toho 82 těžce postižených. 30 osob s postižením hlavy, 20 s postižením trupu, 379 s postižením jedné ruky, 410 s postižením jedné nohy, 173 s vícečetným postižením, 101 s jiným postižením.

1037 osob bylo zmrzačeno v boji. 1027 (92,3 %) práceschopných, 440 z nich pracovně nasazených, 86 práceneschopných.[52]

Denní program z 15. října 1943 vypadá následovně: Po ranním apelu proběhlo lékařské hlášení týkající se průběžného dne, hlášení o kontrole vší. V 9:00 topivo a fasování. Dezinfekce infekčního materiálu lékárníkem, kontrola pracovních komand. 11:00 hlášení o dietách a přídělu cigaret, ranní vizita. Koncový apel zajatců s hlášeními o úmrtích a propuštění.[53] O sobotách, nedělích a v pátek zvláštní termíny. 15:00: pošta zahrnující předání dopisů a balíčků. Týdenní příděly čistého oděvu a odeslání použitého prádla do dezinfekční komory. Pondělky: ekonomická vizita, interní objednávky lékárny tímto oddělením. Úterky a pátky: koupel personálu lazaretu. Středy a čtvrtky byly vyhrazeny hlavním lékařským operacím. Soboty: výdej léků z lékárny, odevzdání prázdného lékárenského zařízení, odpoledne výdej sanitního materiálu na klinické oddělení, týdenní hlášení o početních stavech předávané úředníkům bezpečnostní policie, čištění baráků o víkendu. V rámci desetidenní frekvence: zanesení statistických údajů do diagramů, fasování cigaret v proviantním skladu. Na začátku měsíce: zvláštní statistika invalidů, všeobecná kontrola hmotnosti a jiné.[54]

---

[52] Monatliche Invaliditäts-Statistik des sowj.-russ. Kriegsversehrten – Lazaretts. LENARCZYK, *Majdanek w dokumentach*, s. 116.

[53] Bylo tradicí, že k propouštění vězňů docházelo například o Hitlerových narozeninách. HELMOVÁ, s. 81.

[54] Harmonogram fungování lazaretu pro sovětské zajatce, 15. 10. 1943. LENARCZYK, *Majdanek w dokumentach*, s. 115.

Z měsíčního výkazu datovaného na 25. dubna 1944 vyplývá následující statistika: průměrný stav zajatců 2527, počet úmrtí 83, denní průměr ambulantních zákroků 49, počet stabilně nemocných 856, infekční pacienti 328, z toho 232 tuberkulózních a 5 s trachomem. Ohledně zaměstnání invalidů jich 150 pracovalo při interních pracích v lazaretu, zaměstnaní na opevňovacích činnostech pro Wehrmacht 300. 48 zajatců bylo propuštěno na práci v úřadu města Lublin, 86 jich putovalo k bezpečnostní policii a SD v lublinském distriktu.[55] Následující hlášení popisuje praxi zaměstnání „uzdravených" vězňů především velitelstvím bezpečnostní policie a SD, Wehrmachtem a Waffen-SS. Jejich menší část nadále zůstávala v KL Lublin , přičemž zbytek byl zaměstnán pro interní potřeby lazaretu.[56] Tedy tytéž závěry, jaké obsahovalo i předchozí hlášení. Oba dokumenty ukazují, že s invalidy bylo nakládáno v souladu s prvotními záměry.

III. POLE

Očitý svědek Majdanku, Jerzy Kwiatkowski, který byl do tábora deportován z věznice Pawiak v roce 1943, sepsal paměti na svůj čtyři sta osmdesát pět dní trvající pobyt v táboře, které se dočkaly prvního vydání v roce 1966, dalšího pak v roce 1988. Obě tato vydání však

[55] Tamtéž, s. 117.
[56] Tamtéž, s. 118.

poznamenaly cenzurní zásahy, a proto teprve vydání z roku 2018 se nejvíce přibližuje jeho původnímu rukopisu, jenž vznikal od druhé poloviny roku 1945. Kniha představuje mimořádný dokument o každodennosti Majdanku v období, kdy byl tábor koncentračním táborem. Začíná Kwiatkowského příjezdem na lublinské nádraží, odkud vězni pokračovali do vlastního tábora. Tady je uvítaly všudypřítomné vrány: „Hejna vran kroužící nad našimi hlavami v den příjezdu našeho transportu, ta zlověstná předzvěst se strašlivě vyplnila.“[57] V období, kdy přijel na Majdanek, neprovázela tento tábor ještě nechvalně proslulá reputace, jak dosvědčuje jeho úleva, když si uvědomil, že jejich cílovou stanicí není Osvětim, nýbrž Lublin. Tehdy ještě však nemohl tušit, že se možná dostal na mnohem horší místo, než byla přízračná a notoricky známá Osvětim.[58]

Na Kwiatkowského svědectví je zajímavý důraz na popis vztahů mezi samotnými vězni, které významně přispěly ke zrůdnosti Majdanku. Ačkoli právě tento atribut se pokoušely dřívější verze jeho knihy, které se objevily za minulého režimu, upozadit, současná verze velice přímočaře vykresluje sociální interakce mezi vězni tohoto gigantického koncentráku. Vzpomínkám pak tento přístup dodává

[57] KWIATKOWSKI, s. 242.

[58] Tamtéž, s. 39. To, že byl Majdanek dokonce ještě v květnu 1943 relativně málo známý, dokládá svědectví jeho další přeživší, Haliny Birenbaumové: „Dnes každý ví, že se to místo nazývá Majdanek. Tehdy jsme vůbec neznali ten název a byli jsme nejprve šťastni, že nás nezavlekli do Treblinky, smutně proslulé v ghettu…“ BIRENBAUMOVÁ, Halina, *Naděje umírá poslední*, Brno 2010, s. 237.

větší věrohodnosti a nabízí čtenáři zarážející pohled na rutinní živoření vězňů.

Po příchodu transportu vězňů do tábora z několik kilometrů vzdáleného lublinského nádraží se nováčci setkali s úskalími přijímací procedury. Po zabavení veškerého majetku, ostříhání vlasů a tělesného ochlupení, přičemž významně asistovali slovenští Židé, putovali do sprch, načež si rozebrali táborový oděv z hromady všelijakých hadrů. Vše probíhalo v takovém spěchu, že si nemohli vybrat správnou velikost ani druh oděvu. Když pak putovali k registraci na první táborové pole, působili jako skupina otrhanců oděných do různobarevného oděvu s velkými písmeny KL na zádech. Písmena odděloval pruh červené olejové barvy, kterou byla vyvedena i ona sama[59], jednoznačně odkazujíce k akronymu sousloví „koncentrační tábor“. Už v přijímací místnosti dostali vězeňská čísla, vyražená na plechu kruhového tvaru, který si zavěsili jako náhrdelník na krk.[60]

První dny se vyznačovaly šikanou ze strany táborového personálu i vězeňských funkcionářů. Typickým bylo upírání spánku, vstávání v časných ranních hodinách, kdy na obloze ještě svítil měsíc, rvačka o pokrývky, pod kterými se měli nově příchozí schovat před chladem na udusané hlíně barákové podlahy, cupování pokrývek a jejich aplikace na ty části těla, jež byly vystaveny chladu, což však bylo zakázané pod trestem smrti, přesouvání se z bloku na blok. Nováčci

[59] Srov.: „Část vězňů dostávala povinný úbor zvaný ‚pášák‘ a zbytek civilní oděv pocházející z majetku ukradeného Židům, který byl označován olejovou barvou, jíž se na něm malovaly pruhy a písmena KL.“ KRANZ – LENARCZYK, s. 88.
[60] KWIATKOWSKI, s. 40–2.

byli nuceni vycpat si sami slamníky shnilou slámou, postavit pryčny a snášet spánek v zavšivených blocích, stejně jako dešťovou vodu, která protékala nekvalitními střechami táborových baráků. Na III. poli, kam byli vězni přesunuti bezprostředně po registraci, stály ve dvou řadách koňské stáje. Kwiatkowski, bystrý k detailům, vzpomíná na nápisy, které se skvěly na vstupních dveřích těchto baráků, týkající se koňského svrabu, což nepochybně odkazovalo k prvotnímu účelu staveb. Zřejmě se jednalo o prefabrikované díly, ať už jednou použité na jiném místě, kdy baráky skutečně sloužily za koňské stáje, anebo pocházely se skladů výrobce, jehož produkty byly určeny ustájení koňů, nikoli majdanských vězňů.[61]

Nováčci včetně Kwiatkowského nedostali dlouhou dobu prakticky žádné jídlo, neboť jejich administrativní zařazení do táborového stavu se protahovalo. Hladoví, a při nedostatku spánku, pak byli nuceni účastnit se nástupů, drilovat sundávání čapek, které museli smeknout, kdykoli potkali příslušníka SS nebo vězeňského funkcionáře. Při nácviku měli čapkami prásknout o stehno naprosto synchronizovaně a s takovým důrazem, aby výsledná rána dolehla až na několik kilometrů vzdálené lublinské nádraží, jak s nadsázkou vyžadovali jejich vězeňští nadřízení. Když se dostali do bloku s třípatrovými pryčnami, které sestavili z jednotlivých dílů, každé ráno bylo zapotřebí perfektně ustlat postel. Tato činnost probíhala následovně: „V úzkém průchodu, širokém asi 50 cm, je přístup k 6 místům na spaní. Nejvíce tedy mohou stlát lůžka současně 2 osoby. Především

[61] Tamtéž, s. 45–8.

musí být sláma v senících načechraná – aby byly seníky rovné a bez prohlubní. Přikrývky musejí být zakasané mezi seník a prkna postelí, vyrovnané, a hrany přikrývky podél okraje lůžka tak ostré, aby vytvářely přesně 90stupňové rohy. Potom je nutné vzít speciální prkno a s jeho pomocí žehlit a uhladit pokrývku na povrchu, aby tvořila ideálně rovnou plochu. Aby toho nebylo málo, černé pruhy na šedých pokrývkách musí být všechny v jedné lajně. […] Vypomáháme si tím, že na prkně každého lůžka je vyznačena nepatrná ryska, podél které musí procházet první černý pruh přikrývky. Avšak ne všechny přikrývky mají stejný počet černých pruhů a někdo má barevné pokrývky. A tak se na první a druhé patro postelí užívají jednotné přikrývky – a na třetí se použije zbytek, protože tam se zespodu nedohlédne.“[62]

Tato Bettenbau, stlaní postelí, souvisí se změnami z jara 1943. Po vybavení interiérů baráků začalo klást vedení důraz na pořádek. Po vzoru Dachau a jiných koncentračních táborů na území říše se začalo vyžadovat, aby byly podlahy bezpodmínečně čisté a lůžka ideálně ustlaná. Od té chvíle se stlaní postelí stalo opravdovou tragédií pro značný počet vězňů. Ve většině baráků na III. poli se však o vzhled podlah a postelí přestalo dbát už v červnu 1943, po příchodu vysídlenců. Na jiných polích tento přísný režim přetrval až do podzimu.[63]

[62] Tamtéž, s. 48–69.
[63] MENCL (ed)., s. 131–2.

Kwitakowski se se stal na III. poli zahradníkem. Mezi jeho hlavní úkoly patřilo zkrášlování tohoto pole, výsadba různých stromů, stejně jako vytvoření zeleninových záhonů mezi obytnými bloky. Kromě toho také často opouštěl se svojí družinou tábor, samozřejmě pod eskortou esesáků, a v domech vysokých příslušníků táborového personálu prováděl různé zahradnické práce, anebo zásobil jejich sklepy brambory. Jako zahradníkovi mu příslušela distribuce brambor k vysázení. Zatímco většina ostatních vězňů měla po večerním apelu dvě hodiny volna, on je musel se svým komandem strávit dodatečnou lopotou spojenou s úpravou okolního terénu. Brzy tak byl zproštěn funkce sekčního, který byl podřízen blokovému a měl na starosti čtyřicet vězňů z bloku, mezi které rozděloval příděly chleba. Jelikož se na blok vracel až pozdě večer, kdy mnozí obyvatelé jeho bloku již spali, byla jeho funkce sekčního předána někomu jinému.[64]

Chwiejczak, v táboře od léta 1943, tvrdil, že stromy se nacházely u II. a III. pole, kde rostlo několik břízek a topol, ale byly ještě malé.[65]

Kwiatkowski nabyl dojmu, že na Majdanku se obrátily role ve vztahu mezi Árijci a Židy. Ti druzí se tu chovali jako páni a se samozřejmostí tykali árijským vězňům, tedy těm, kteří byli, tak jako Kwiatkowski, Poláky, ale i jiným. Ti jim naopak museli vykat.[66] Zatímco vně drátů tábora tomu bylo přesně naopak. Židé v ghettech byli ponižováni, přičemž nežidovští obyvatelé bývalého Polska se

[64] KWIATKOWSKI, s. 53–8.
[65] CHWIEJCZAK, s. 36.
[66] KWIATKOWSKI, s. 44.

oproti nim těšili mnohem lepší životní úrovni. Fakt, že Židé směli být ve vězeňské hierarchii výše, znamenal pro polské vězně naprostý šok, prohlubující vzájemnou nenávist. V barácích pro Poláky byli blokovými Židé, jejichž zacházení se svěřenci se stávalo čím dál horším.[67] Chwiejczak ve svých vzpomínkách publikoval pronikavou úvahu, činící z privilegovaného postavení židovských vězňů součást nacistické propagandy: „Nepochybně v tom sehráli hlavní roli Němci; chtěli vzbudit všeobecnou nenávist vůči Židům, aby tím způsobem zmírnili dojem z masové vraždy. […] Vytvářeli přesvědčení, že tvůrci veškerého zla byli židovští funkcionáři, a to kvůli nim byl vězeň trýzněný a hladový. […] Jak jinak si vysvětlit fakt, že do 3. listopadu 1943 [masové vraždy Židů] sestával denní příděl chleba na jednoho vězně z 1/8 bochníku, ale už následujícího dne z 1/3, kdyby nechtěli všem nalít do hlav, že strůjci hladu byli Židé? […] Činilo to z Němců dobráky, kteří nás zbavili židovského moru.“[68] Přesto se v době, kdy reflektované události probíhaly, našli mezi samotnými Židy tací, kteří chování svých rodáků přirozeně odsuzovali. Chwiejczak, toho času polský vězeň, uvedl: „Židovští vězňové, mí kolegové, s nimiž jsem se přátelil a rozmlouval na téma židovských prominentů, doslova plakali nad hanbou, jakou jim dělají, odsuzovali je a vyslovovali kletby na jejich budoucí generace, a také jim přáli co nejsurovější pomstu.“[69]

[67] KRANZ – LENARCZYK, s. 221.
[68] CHWIEJCZAK, s. 177, 208.
[69] Tamtéž, s. 180.

Jakmile však na Majdanek přivezli Židy se vzbouřeného varšavského ghetta, okamžitě se ukázala pravá tvář nacistické antisemitské politiky. Tito Židé procházeli ihned po průchodu hlavní táborovou branou selekcemi, přičemž především staří, ženy a děti putovali rovnou do zdejších plynových komor. Ty, kteří se do nich nevešli, popravovali sovětští váleční zajatci ve starém krematoriu chladnými zbraněmi, zatímco další museli na svou řadu čekat na III. poli anebo v otevřeném prostoru mezi poli IV a V vedle uhelných hromad, až se uvolní místo v plynové komoře. Tehdy se z V. pole, čistě ženského vězeňského tábora se svébytnou organizací, ozývaly křiky Židovek, kterým byly odebírány děti určené na zplynování. Mnohé z nich se rozhodly sdílet osud svých dětí a „dobrovolně" s nimi vstupovaly do plynové komory. Jiné zůstávaly opuštěné v táboře a šílely z představy, že jim nacisté odebrali jejich dítě.[70] Garczyński se podivoval, odkud se náhle vzedmul antisemitský kurz. Vylíčil: „Vedle polských bloků stály židovské, polská a židovská komanda pracovala odděleně – no a v šrajbštubě pracovali výhradně Židé. […] Ivan Kopiťuk, Ukrajinec z Boryslavu, a mladý bandita Kazik Gładkowski z téhož města začínali v neděli nebo po apelech po poli nahánět Židy, aby jim nahnali strach. Odehrávalo se to za doprovodu vřeštění. […] Vzpomínám si na řecké Židy, snědé ubožáky – polští Židé je ignorovali, a těmi zase pohrdali ti slovenští. […] My [Poláci] jsme měli kontakt s domovem, my jsme měli balíčky, v nás doutnala jakási

[70] KWIATKOWSKI, s. 146–7, 154.

naděje – oni toho byli zbaveni. Přežít mohli jen na úkor někoho jiného, slabšího.“[71]

Takto popsal jiný vězeň, Stanisław Puciński, uvítací řeč blokového v srpnu 1943: „Všichni noví vězňové, kteří dnes přišli na můj blok, ať si zapamatují, že jsem tu pánem a vládcem! Moji milí, tohle není penzionát! Tady je tábor smrti, ze kterého se na svobodu nevychází! Odkud nikdo nikdy neodejde, existuje jediná cesta na svobodu, ale pouze komínem krematoria. Disciplína je tu ocelová. Porušení disciplíny, kterou je nutné dodržovat, znamená smrt. Rozumíte?“[72] Stanisławski si vyslechl tuto uvítací řeč: „Jste v koncentračním táboře Majdanek. Slušný vězeň (anständige Häftling) tu nepřežije déle než tři týdny, a domů se jde pouze komínem krematoria.“[73] Výpověď, kterou poskytl Stanisławski v roce 1982, se však v detailech liší: „V táboře na Majdanku nás nakrátko nechali vedle plynové komory – Effektenkammer, která stála naproti vstupní bráně na I. pole. Tam nám jeden SS-man německy řekl, že slušný vězeň tábora nepřežije 6 týdnů a bude domů poslán komínem krematoria.“[74]

Na jaře 1943 se taktéž začalo se „zvelebováním“ tábora. Činnosti s tím spojené byly populární především v tomto roce.[75] Jedním ze zkrášlovacích prvků byly sochy. Iniciativa k jejich vytvoření vzešla od

[71] GARCZYŃSKI, s. 117–8.
[72] GRUDZIŃSKA (ed.), *Majdanek…*, s. 152.
[73] STANISŁAWSKI, s. 38.
[74] BArch, B 162/40362, výpověď Andrzeje Stanisławského, Bensberg, 20. 7. 1982. Vyšetřovací spis ve věci Fritze Dehlinga a Rudolfa Lohmanna, s. 34.
[75] MARSZAŁEK, s. 100.

Rapportführera III. pole, SS-Untescharführera Kapse, který byl výzdobou tábora doslova posedlý.[76] Vrcholem projektu se stal sloupový pomník s hlavicí se třemi ptáky. Kwiatkowski napsal, že k dokončení díla došlo 30. dubna: „Pomník postavený, kolo hotové, rozdělené 4 stezkami tvořícími kříž ve tvaru Virtuli Militari. Na kruhu jsou teprve náspy na květinové záhony. Svátek 1. května je uctěn diskusí mezi feldführerem a Kapsem, jestli se mají na sokl postavit žabky, anebo také ploché květináče. […] Boniecki vytváří na korunu sloupu skupinu 3 holubů,[77] připravujících se k letu. Za materiál mu slouží ostnatý drát, který oblepuje cementem šedomodré barvy. Tvůrci sloupu jej vnímali jako pomník postavený ke cti vězňům, kteří zemřeli na Majdanku.[78] Sám autor pomníku vysvětlil, že „jsem ptákům dal formu napůl holubů, napůl orlů. Holubi jsou symbolem nevinnosti duše, orli – symbolem národním a vítězství. […] V glóbu byl nainstalován samočinný zvukový systém. Pomník přitahoval pozornost nejen svým obsahem a formou, ale i sluchovými tóny, vycházejícími z hlavice a umocňujícími symbolický dojem.“[79] Podobný pomník chtěly na V. poli vztyčit i ženy. Po získání souhlasu

[76] MENCL (ed.), s. 320.

[77] Holubi, nikoli orli, jsou zmíněni i v jedné ze zpráv zakladatelů muzea na Majdanku. KIEŁBOŃ, Janina –BALAWEJDER, Edward (ed.), *Państwowe Muzeum na Majdanku w latach 1944–1947*, Lublin 2004, s. 133.

[78] MENCL (ed.), s. 321.

[79] GRUDZIŃSKA (ed.), *Majdanek…*, s. 188.

vypracovala Helena Kurcyuszowa projekt. Plány však přerušil rozkaz přesunu žen na I. pole.[80]

Na jaře 1943 pak byly na vězeňských polích zařízeny provizorní umývárny, do podzimu 1943 se do všech vězeňských baráků nainstalovaly kohoutky a kamenné umývárny, což rozhodně zlepšilo sanitární stav v táboře.[81] Ve stejném období, od jara do podzimu 1943, se vězni stravovali na poli před baráky, kde se často vzdouvala mračna lesního prachu, nebo pršelo.[82] Lublinský vítr byl v létě suchý, unášeje ve svých poryvech mračna písku, na podzim silný, v zimě pronikavý, po nocích vyjící spárami baráků.[83] Na jaře 1943 také vznikl na tomto poli jeden dodatečný revírový barák v bloku č. 12.[84] Garczyński vyprávěl, jak vězni v bloku ucpávali „slámou díry, jimiž nemilosrdně profukoval vítr."[85]

Na III. poli byla zřízena jakási technická pohotovost společně s automobilovou dílnou, oficiálně Fahrbereitschaft. Zařízení sestávalo ze dvou baráků oplocených ostnatým drátem (jednalo se o bloky č. 1 a 2[86]) a nikdo kromě zaměstnaných tam vězňů a esesáků sem neměl přístup. Jeden barák sloužil jako dílna, v druhém byli ubytováni zaměstnaní v ní vězni, „kterým všichni záviděli. Nestáli na apelech

[80] MURAWSKA-GRYŃ, Zofia – GRYŃ, Edward, *Obóz koncentracyjny Majdanek, Lublin 198*7, s. 116.
[81] MENCL (ed)., s. 138.
[82] Tamtéž, s. 157.
[83] BRZOSKO-MĘDRYK, s. 403.
[84] MURAWSKA-GRYŃ, s. 84.
[85] GARCZYŃSKI, s. 58.
[86] MENCL (ed)., s. 82.

celé hodiny, tak jako my, spali 8–10 hodin a měli lepší stravu,“[87] uvedl Zakrzewski. Další očitý svědek, Stanisławski, se nechal slyšet, že Fahrbereitschaft se nacházela „v bloku číslo I, dodatečně oploceném ostnatým drátem. […] Kandidátů [na práci zde] bylo hodně, ostatně práce tohoto typu dávala v táborových podmínkách jistou šanci na přežití, určitě větší než tu, jakou skýtala práce s lopatou nebo krumpáčem. Kromě toho, oddělený barák, zákaz vstupu na území dílen pro jiné esesmany, pro kápa, Lagerältestera, blokové, to byly výhody k nezaplacení. Každého kandidáta však tentýž Hauptscharführer, sám výborně kvalifikovaný mechanik, osobně zkoušel. Kdo prošel, zůstal, kdo neuměl, a chtěl se sem vetřít, toho zbil, ztýral, a vyhodil jeho potencionální ‚šéf‘.“[88] Mieczysław Panz byl jedním z těch, jemuž se zkouška nepovedla. Napsal, že zkoušejícími byli Hauptscharführer Rieger společně s proslulým kápem komanda Fahrbereitschaft Fritzem Illertem. Rieger „ke mně přistoupil. A znovu otázka na moji profesi. Odpověděl jsem mu, dívaje se přímo do jeho tváře, že jsem automobilovým zámečníkem. Rieger tomu nevěřil a otázku zopakoval. Tehdy jsem si pomyslel, že nemá smysl ukrývat pravdu, protože i tak se za chvilku ukáže, a rezignovaně jsem přiznal, že jsem studentem polytechniky.“ Panz napoprvé neprošel a zažil krutou mstu obou zmíněných zkoušejících. Místo získal až po listopadové hromadné popravě Židů, jelikož ti tvořili polovinu komanda.

[87] ZAKRZEWSKI, s. 51–2.
[88] STANISŁAWSKI, s. 72–3.